

Mijn jongen

Flutura Aça

Mijn jongen

Requiem voor Mr. J.

Uit het Albanees vertaald door Roel Schuyt

WW

Het Wereldvenster

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

De vertaler ontving voor deze vertaling een project-
subsidie van het Nederlands Letterenfonds

Oorspronkelijke titel: *Biri. Requiem për Mr. J.*

© Flutura Açka, Utrecht/Tirana 2020

© Nederlandse vertaling: Roel Schuyt en Het Wereldvenster
(Skanderbeg Books), Utrecht 2023

Omslag: Sz+ (Ron Olij)

Omslagillustratie: selfie van Biri

ISBN 978-90-76905-58-7

NUR 302

www.wereldvenster.nl

*Als herinnering aan mijn zoon, Jerin,
te vroeg overleden*

ha die dood
die me mijn hele leven vergezelde
trouwe vriend
van wie ik nu afscheid neem

Uit: Remco Campert, *Mijn dood en ik*,

Too Slow for those who Wait,
Too Swift for those who Fear,
Too Long for those who Grieve,
Too Short for those who Rejoice;
But for those who Love,
Time is not.

Uit: Henry Van Dyke, *Music and Other Poems*

Inhoud

Zonder Zoon	11
De laatste reis	19
De nevel verdicht zich	30
De jaarwisseling	40
Januari in een glazen kooi	52
Stil afscheid aan de Sophialaan	88
Maartse hoest	101
April is de grimmigste maand	120
Een voorjaar dat zijn eigen bloemen opeet	139
Broze tulpen	152
Oempa-Loempa	169
Ons grote gezin	189
Run boy run!	202
De Utrecht Groep	215
Welcome to Albania, Mum!	226
Anuloje at' bitch!	246
O gegë!	260
Een ingeweven stukje zonlicht	275
Dear Mama Flutnesh	290
La Bonita en de onrustwekkende nimfen	305
Mirë u shifshim	319
Illusies en desillusies	336
Moeder, een vaas van aardewerk	350
Bruggen	365
Jij bent alles in het universum van mijn bestaan	379
Leave me 'lone	391
Wandel door het Paradijs, Biri!	407
Dankwoord	421

Zonder Zoon

Mijn zoon is in mijn huis nu een wonderlijke bezoeker; zelfs in mijn dromen, waar zelden iemand verbleef, vult hij de hele ruimte. Van een vaste bewoner van mijn domein veranderde hij in een bezoeker, en dat heeft mijn zintuigen extra ontvankelijk gemaakt voor de lucht die hij in beweging brengt, voor het geluid van zijn voetstappen, voor de klank van zijn woorden en voor elke trek in zijn gezicht als hij glimlacht. Hij is een geheel dat ik vroeger niet tot in detail kende, maar waarvan ik het beeld nu met gesloten ogen kan uittekenen.

Zijn komst vereist geen voorbereiding, er is geen klop op de deur, geen schoenen die worden uitgetrokken, geen feestelijk welkomstritueel en geen uit routine geboren ouderlijke goede raad om goed op te passen – hij komt en gaat dan weer.

Er bestaat geen dag of nacht, er bestaat alleen tijd.

In werkelijkheid vertrekt niet hij, maar mijn bewustzijn, overgenomen door de slaap en ik denk dat hij precies op het moment dat ik geestelijk vertrek mijn slaap afluistert; dikwijls dringt hij door de wand van mijn sluimering en verschijnt hij in mijn dromen, alsof hij meer dan alle andere nachten verdriet om mij heeft, alsof mijn slaap hem te lang duurt.

Een bezoeker die elke minuut en elke seconde van mijn leven beheerst – dat is hij.

Mijn tijd – dat is hij.

Iemand die nooit heeft ervaren een kind te verliezen zal deze gevoelens waarschijnlijk nauwelijks kunnen bevatten en ik neem aan dat je in normale omstandigheden een verhaal als dit moeilijk kunt begrijpen: het is een verhaal over een leven als in een koortsdroom, als dat van alle ouders die

op een fataal moment door hun eigen kind als wees werden achtergelaten.

Het kost veel tijd om zo'n verlies te verwerken en te accepteren. Alleen het eigen verstand kan de ouder misschien behoeden voor de bijna blasfemische weigering het lot te aanvaarden. Want het lot beroofde je op meedogenloze wijze van het belangrijkste waarmee je je leven had kunnen opbouwen: de dag van morgen. Waardoor je als een automaat bent gaan functioneren.

Waarschijnlijk worden veel mensen er door hun godsdienst voor behoed om zo afgrondig weg te zinken, maar geen geloof kan meer dan hun wonden toedekken: het beschikt niet over de macht of de bevoegdheid om ze te helen.

Waar is mijn zoon nu? Elke ouder die door hetzelfde lot werd getroffen als ik heeft op die vraag een eigen antwoord, dus ik ook.

Hij is nu ik.

Sinds 5 mei 2018, de dag waarop we van Biri afscheid moesten nemen, probeerde ik in mijn taal – het Albanees – een geschikte omschrijving te vinden voor mijn situatie en die van elke ouder zoals ik – een enkel woord waarmee het lot kan worden benoemd van iedereen die een dergelijk verlies moet meemaken.

Tijdens mijn moeizame, maandenlange zoektocht stuitte ik op een treffend artikel dat de Engelse dichteres Denise Riley schreef over de dood en waarin zij als moeder die haar zoon verloor haar situatie probeert uiteen te zetten, en daarin herkende ik veel van wat ik doormaak. Ze vertelt ook dat ze geen specifiek woord kon vinden voor ouders die geen kind meer hebben en daar heeft ze een heel simpele verklaring voor: wij zijn gewend onze denkbeelden te baseren op wat we logisch en aanvaardbaar achten, op hoe de wereld volgens ons zou moeten zijn. In die wereld valt het verlies van een kind binnen de logica van het menselijk bestaan in zijn algemeenheid, maar niet binnen de logica van het bestaan van een mens als individu. Daarom lijkt de mens-

heid – alsof ze de duistere momenten en de schemerzones tracht te ontkennen waar wij door het lot soms doorheen moeten – niet geneigd een woord te vinden voor een ouder van wie een kind eerder is heengegaan dan hij of zij zelf. Zo iets *hoort* in deze wereld namelijk niet te gebeuren. Een ouder die geen kind meer heeft, dat zou de juiste omschrijving van mijn status zijn.

In het Chinees bestaat een woord dat ongeveer deze betekenis heeft en het stamt uit de tijd van de strikte eenkindpolitiek die jarenlang in het land gold. Helaas kon je als ouder ook dat ene kind verliezen en in de periode van deze strenge wetgeving is dat een miljoen echtparen ook inderdaad overkomen. Zij worden aangeduid als *shìdù*, een afkorting van *shīqù dúshēng háizi* (失去独生子女的), wat letterlijk betekent: ‘wie zijn enig kind heeft verloren’.

In het Albanees, een taal die uitermate geschikt is om literaire werken in te schrijven, maar volgens mij ook geschapen lijkt om een verdriet als dit, dat zo oud is als de mensheid, tot uitdrukking te brengen, heb ik uiteindelijk een passend woord gevonden. Ik ben nu *paBir* – een vrouw zonder zoon. Een-moeder-zonder-zoon. Een moeder die geen zoon meer heeft. Van wie de zoon is gestorven.

Zonder haar zoon – zonder Biri.

‘Biri’ – dat zal in dit boek ook de naam zijn van mijn zoon, als een eigennaam die de volle betekenis draagt van het meest dierbare schepsel dat ik als moeder kende, een naam die naar mijn overtuiging in elke taal op deze wereld het eenvoudigst klinkt.

Het woord ‘doodgaan’ zal ik in dit boek zo min mogelijk gebruiken: voor mij gaat het om een poort waar al onze zaken die branden kunnen, worden verbrand: onze driedimensionale voorwerpen, of eigenlijk vierdimensionaal, want het leven daarvan omvat een grotere tijdsspanne dan die van ons eigen bestaan. Het enige wat we meenemen, zijn deugden en ondeugden, opvattingen, kennis, talenten, hobby’s, een glimlach, ideeën en denkbelden en al het andere wat we

hier niet kunnen achterlaten en dat niet door het vuur zal worden verteerd dat ons wacht bij de poort. Volgens mij zijn er geen gelukkigere mensen dan degenen die weten hoeveel ze tot die drempel kunnen meenemen dat niet kan branden.

Wat had Biri veel om mee te nemen. Naarmate mijn verdriet dat meer toelaat, zal ik daar stap voor stap over vertellen.

In de maanden nadat ik afscheid van hem had genomen, vroeg ik aan een paar goede vrienden wat een Moeder voor hen betekent, want ik wilde weten wat ik voor mijn zoon was geweest; mijn nieuwsgierigheid kwam voort uit de overtuiging dat de relatie tussen moeder en zoon een elementaire, zo niet de meest elementaire relatie op deze wereld is. Geen andere relatie bezit zoveel magie; in geen enkele andere relatie is er slechts één unieke code waarmee twee personen met elkaar kunnen communiceren, zonder dat ze elkaar vooraf moesten leren kennen en zich van elkaar bewust moesten worden. Een moeder weet heel goed wat haar dochter voelt, want ze is van hetzelfde geslacht en dus een afspiegeling van haarzelf; een vader weet heel goed wat zijn zoon voelt, want hij is als het ware een voortzetting van hemzelf, en door hun gemeenschappelijke geslachtskenmerken zijn ze met elkaar verbonden. Misschien zal een vader er nooit echt achter komen wat zijn dochter voelt, want zij is niet van hetzelfde geslacht en dus veel minder vlees van zijn vlees.

De relatie tussen moeder en zoon heeft iets subliems, want voor een moeder is de zoon een voortzetting van haarzelf. Maar zij is ook een schepsel van een ander geslacht, met wie hij – uit nieuwsgierigheid – een bepaalde relatie moet opbouwen. Dankzij dat verschil en tegelijk de sterke overeenkomst tussen moeder en zoon is de relatie tussen hen de meest verhevene op deze wereld. Vanuit dat besef ontwikkelde ik de laatste maanden een nieuw ritueel: waar ik ook ben en in welke stad ik me ook bevind, ik ga de eerste de beste kerk binnen waar ik langskom en ga zitten om naar de icoon van de Heilige Maria met haar Zoon te kijken. Dat

ritueel geeft mij een zekere vrede, want ik ben op zoek naar de rust dat mijn andere kind van me verlangt, de literatuur, waarvan ik niet kan blijven houden en kan beschermen zonder dit verhaal eerst af te ronden. Dit verhaal zal de verbinding tussen beide kinderen herstellen.

Een personage in een van mijn boeken zei ooit dat hartenpijn een folkloristisch woord is, maar ik weet niet of hij gelijk had. Dit boek is niet bedoeld om bij de lezer enige hartenpijn op te roepen – want daarvoor is ieders lot *te* persoonlijk – en ook niet om uit te leggen hoe gruwelijk de dood, de substantie waaruit verdriet wordt geschapen, eigenlijk is; ik wil vooral duidelijk maken hoe tragisch het is als je dit leven in de bloei van je jeugd moet verlaten en hoe verschrikkelijk het is als je niet weet hoe je dat leven, al wordt het door het noodlot nog zo voortijdig afgebroken, moet leiden.

Biri wist dat echter als geen ander!

5 mei 2020